

Valtionhallinnon ylimmän virkamiesjohdon palautepäivä 22.10.2007
Eduskunnan oikeusasiamiehen havainnot hyvän hallinnon turvaamisesta perusoikeutena
Eduskunnan oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Arvoisat kuulijat!

Ensiksi lausun kiitokseni pääjohtaja Tuomas Pöystille siitä, että hän on tarjonnut minulle mahdollisuuden käyttää puheenvuoron tässä valtionhallinnon ylimmän virkamiesjohdon palautepäivässä. Teen sen mielelläni, onhan kyse arvovaltaisesta ja tärkeästä kuulijakunnasta, tärkeästä aiheesta – hyvän hallinnon turvaamisesta perusoikeutena – ja saan vielä esiintyä omassa Pikkuparlamentissamme, jonka toisessa kerroksessa eduskunnan oikeusasiamiehen kansliakin sijaitsee.

Valtiontalouden tarkastusviraston tehtävä on tarkastaa valtion taloudenhoidon laillisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta sekä talousarvion noudattamista. Eduskunnan oikeusasiamies puolestaan valvoo perustuslain mukaan, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä kaikki muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa ja että kunnioittavat toiminnassaan perus- ja ihmisoikeuksia. Oikeusasiamiehen keskeinen tehtävä ja toimintamuoto on kanteluiden tutkinta. Myös omat aloitteet ja tarkastukset ovat toiminnassamme tärkeitä. Oikeusasiamiehellä on velvollisuus tutkia kaikki sellaiset kantelut, joiden perusteella näyttää olevan aiheutta epäillä lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä, kuinka vähäistä tahansa. Monissa maissa oikeusasiamiehen harkintavalta kanteluiden tutkinnassa on suurempi. Tämä laaja tutkintavelvollisuus merkitsee sitä, että tällä hetkellä oikeusasiamiehellä on vain rajallinen mahdollisuus painottaa laillisuusvalvontaa perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta perustelluksi arvioidulla tavalla ottamalla omasta aloitteestaan tutkittavaksi esiin tulleita epäkohtia.

Keskityn seuraavassa puheenvuoroni otsikon mukaisesti esittämään joitakin havainnot hyvän hallinnon turvaamisesta perusoikeutena.

Oikeusasiamiehen tehtävä perusoikeuksien turvaamisessa

Perusoikeuksilla han tarkoitetaan perustuslaissa kaikille turvattuja oikeuksia. Näitä ovat mm. yhdenvertaisuus ja tasa-arvo sekä vapausoikeudet, vaali- ja osallistumisoikeudet, taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet, sivistykselliset oikeudet, kielelliset oikeudet, säännökset oikeudesta ympäristöön sekä myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon perusedellytykset Ihmisoikeuksilla puolestaan tarkoitetaan sellaisia kaikille ihmisille kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka on turvattu Suomea kansainvälisoikeudellisesti velvoittavissa ja valtiosisäisesti voi-

maan saatetuissa kansainvälisissä sopimuksissa. Kansalliset perusoikeudet ja kansainväliset ihmisoikeudet muodostavat Suomessa toisiaan täydentävän oikeudellisen suojajärjestelmän.

Historian pitkässä juoksussa elämme edelleen kansallisvaltioiden aikaa, jossa kansallisin, mutta myös kansainvälinen normein pyritään pitämään yllä oikeusjärjestystä. Ihmisoikeuksia on pyritty suojelemaan ja vahvistamaan viimeisten vuosikymmenten aikana maailmassa monin tavoin. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset valvontajärjestelmineen ovat siinä eräs keino. Eurooppalaisista sopimuksista tärkein on Euroopan ihmisoikeussopimus. Sen toteutumista valvoo Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, jolle yksityinenkin ihminen voi valittaa, jos katsoo maansa loukanneen hänelle sopimuksessa turvattuja ihmisoikeuksia. Ihmisoikeustuomioistuin on vahvistanut ihmisoikeuksien toteutumista Euroopassa merkittävästi. Myös Euroopan unionin perustuslakisopimukseen sisältyvä perusoikeuskirja tulee jatkossa vahvistamaan ihmisoikeuksia unionin jäsenmaissa. Samaa pyrkimystä toteuttamaan on perustettu EU:n perusoikeusvirasto, joka on aloittanut toimintansa keväällä. Useiden sopimusten toteutumista seurataan ja arvioidaan kansainvälisesti maiden antamien määräaikaisten raporttien pohjalta, mutta enenevässä määrin pyritään mahdollistamaan myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen kaltainen yksilövalitusjärjestelmä.

Hyvä hallinto ja oikeusturva perusoikeutena

Kansallinen perustuslakimme turvaa perusoikeuksina Euroopan ihmisoikeussopimuksessa kansainvälisinä ihmisoikeuksina turvatut oikeudet. Joidenkin oikeuksien kohdalla perustuslakimme antaa parempaa ja syvällisempää suojaa kuin esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimus. Muun muassa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon se turvaa ihmisoikeussopimusta kattavammin.

Oikeusturvasta säädetään perustuslain 21 §:ssä. Säännös koskee yhtä lailla rikosprosessia, siviiliprosessia, hallintolainkäyttöä kuin hallintomenettelyitä. Kansainvälisessä vertailussa on verrattain harvinaista, että menettelyllinen oikeusturva hallintoasioissa nähdään perusoikeuskysymyksenä. Kuitenkin myös Euroopan unionin perusoikeuskirjaan – joka ei siis ole toistaiseksi voimassa jäsenvaltioita oikeudellisesti sitovasti – sisältyy hyvää hallintoa koskeva säännös. Hyvän hallinnon vaatimus seuraa viime kädessä perustuslaista ja laintasoisista säännöksistä. Hallintolaissa säädetyillä hyvän hallinnon perusteilla ja menettelysäännöksillä toteutetaan perustuslaillista toimiantoa hyvää hallintoa koskevien laadullisten vaatimusten laintasoisesta vahvistamisesta.

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on yleinen oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Silloin kun kyse on henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista, tulee asia voida käsitellä nimenomaan tuomio-

istuimessa tai muussa riippumattomassa lainkäyttöelimestä. Erityisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin mutta myös hyvän hallinnon kannalta voidaan vielä edellyttää, että julkinen valta ei vain totea virheen tapahtuneen vaan myös hyvittää oikeudenloukkauksesta aiheutuneen haitan tavalla tai toisella. (Rikosprosessien aiheuttomasta viivästymisestä aiheutuva aineeton vahinko on tietyissä tapauksissa korvattavissa oikeudenkäyntimenettelyissä (ks. KKO 2005:73 ja 2006:11).)

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin eräs keskeinen tekijä on asian käsittelyn joutuisuus. Juuri oikeudenkäynnin käsittelyaikojen pitkän keston vuoksi Suomi on saanut useita langettavia tuomioita Euroopan ihmisoikeustuomioistuimesta. Mutta myös hallinnon joutuisuus on ihmisten oikeuksien toteutumisen kannalta tärkeää. Hallintomenettelyssä päätetään monista ihmisten elämän keskeisistä kysymyksistä, välttämättömästä toimeentulosta, perustoimeentuloa turvaavista etuuksista, yksityiselämän ja perhe-elämän suojasta jne. Kaikissa näissä ja monissa muissa asioissa asian viivytyksetön käsittely on tärkeitä.

Tärkeitä on myös se, että ihmisillä on oikeus ylipäättänsä saada asiansa käsitellyksi ja oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Viranomaisten passiivisuus päätöksenteossa jättää ihmiset vaille oikeusturvaa. Oikeusturvaa koskevaan perusoikeuteen kuuluu keskeisesti se, että yksityinen ihminen saa asiansa käsitellyksi viranomaisessa. Hyvään hallintoon kuuluu myös oikea ja virheetön neuvonta, päätösten asianmukainen perusteleminen, lainmukainen julkisuus päätöksenteossa jne.

Eräitä esimerkkejä

Otan eräitä esimerkkejä oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa esille tulleista puutteista näiden hyvän hallinnon keskeisten elementtien toteutumisesta. Ensiksi muutama sana neuvonnasta.

Neuvonta

Lähtökohtahan siis on, että perustuslain 21 §:n mukaan hyvän hallinnon takeet turvataan lailla ja hallintolain 8 §:n mukaan neuvonta on maksutonta. Säännös velvoittaa niin valtion viranomaisia, kuntia kuin muitakin julkisyhteisöjä antamaan toimivaltansa rajoissa asiakkaalleen tarpeen mukaan hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa ja vastaamaan asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Maksuton puhelinneuvonta ja -arviointi kuuluu siis perusoikeutena turvatun hyvän hallinnon piiriin.

Valtakunnallisten yritys- ja erityispalvelunumeroiden käyttöönotto on viime vuosina yleistynyt myös julkishallinnossa. Vuoden 2004 alussa voimaan tulleen hallintolain nimenomaisesti edellyttämää neuvonnan maksuttomuuden vaatimusta ei ole viranomaisissa ilmeisestikään tiedostettu puhelinneuvonnan osalta. Vuonna 2005 apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläisen antamat päätökset Verohallinnon ja Ajoneuvohallintokeskuksen puhelinneuvonnan maksullisuudesta olivat ensimmäiset laillisuusvalvojan kannanotot asiaan. Hän saattoi puhelinneuvonnan maksuttomuuden vaatimuksen Verohallituksen ja Ajoneuvohallintokeskuksen tietoon.

Verohallitus ja Ajoneuvohallintokeskus muuttivat apulaisoikeusasiamiehen kannanottojen johdosta palvelunumeronsa maksuttomiksi siten, että uudet hinnat soittajille ovat vain paikallisverkko- maksu ja matkapuhelinmaksu. Kansaneläkelaitos sen sijaan perii näiden päätösten jälkeenkin laitoksen uusiin yhteyskeskuksen numeroihin soittamisesta 3 sentin suuruisen lisähinnan.

Asiakkaan tavalliseen puhelinnumeroon soittamista olennaisesti korkeampi maksu matkapuhelimesta ja lankapuhelimesta johtui Kelan teleyrityksen kanssa tekemästä palvelunumeroita koskevasta sopimuksesta. Asiakkaan kannalta ei ole kuitenkaan merkitystä sillä, että laitos ei itse saanut osaakaan puheluhinnasta, vaan se meri laitoksen sopimuskumppanina olevalle teleyritykselle. Kun kysymys on lakisääteisesti maksuttomasta palvelusta, arviointiin ei vaikuta sekään, että viranomainen on asiakkaalle kustannuksia aiheuttavalla puhelinpalvelusopimuksellaan ehkä parantanut palveluitaan jossakin muussa suhteessa.

Apulaisoikeusasiamies Jääskeläinen korosti, että ei ole osoitettavissa sellaista normaalin puhelinhinnan ylittävää hintaa, joka olisi oikeudellisesti hyväksyttävissä eikä oikeudellisesti kysymys ole kohtuullisuudesta, vaan maksuttomuudesta. Hän katsoi, että Kansaneläkelaitos oli laiminlyönyt velvollisuutensa ryhtyä toimenpiteisiin saattaakseen puhelinpalvelunsa vastaamaan perusoikeutena olevaan hyvään hallintoon kuuluvaa ja hallintolaissa nimenomaisesti säädettyä neuvonnan maksuttomuuden vaatimusta siltä osin kuin asiakkaalta peritään puhelusta normaalia puhelinhintaa korkeampaa maksua. Apulaisoikeusasiamiehen päätöksen johdosta Kela ryhtyi muuttamaan puhelinneuvontaansa maksuttomaksi. Osin muutokset tapahtuivat vuoden 2006 marraskuun loppuun osin vuoden 2007 loppuun mennessä.

Apulaisoikeusasiamies ratkaisi samaan aikaan myös kantelut työhallinnon, Maanmittauslaitoksen ja Tampereen kaupungin puhelinneuvonnan maksullisuudesta. Kaikki nämä viranomaiset ja lukuisat muut ovat ilmoittaneet apulaisoikeusasiamiehelle, että ne ovat joko saattaneet tai tulevat saattamaan puhelinpalvelunsa lainmukaiseksi. Eräiden viranomaisten puhelinneuvonnan ja -asioinnin maksullisuus on kuitenkin vielä tutkittavana. Tilanne ei ole missään suhteessa hyväksyttävä, kun hallintolain voimaantulosta on kohta neljä vuotta.

Asian käsittelyn joutuisuus

Siirryn asian käsittelyn joutuisuuteen, mihin liittyvät kysymykset ovat laillisuusvalvonnassa jatkuvasti esillä ja ovat tärkeitä paitsi hyvän hallinnon myös usein muiden perusoikeuksien toteutumisen kannalta.

Perustuslain 21 §:n mukaan asia on käsiteltävä toimivaltaisessa viranomaisessa "ilman aiheetta viivytystä". Vastaava velvoite sisältyy nyttemmin myös hallintolain 23 §:n 1 momenttiin. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla puolestaan velvoittaa tuomioistuimessa tapahtuvaan oikeudenkäyntiin "kohtuullisessa ajassa".

Kohtuullisena pidettävän käsittelyajan pituus vaihtelee asian laadun mukaan. Luonnollisesti esimerkiksi toimeentulotukiasioiden käsittelyssä joutuisuusvaatimus on erityisen korostettu. Toimeentulotukilain mukaan toimeentulotukiasiat on käsiteltävä kunnassa viivytyksettä. Laissa ei ole aikarajaa viivytyksettömälle käsittelylle, vaikkakin lain valmisteluasiakirjoissa pidettiin korkeintaan viikkoa sellaisena ohjeellisena aikana, jonka kuluessa toimeentulotukiasia tulisi ottaa käsiteltäväksi. Olen pitänyt korkeintaan viikon aikaa hakemuksen käsittelyyn ottamiselle lähtökohtana viivytyksettömälle käsittelylle, koska toimeentulotuki on perustuslaissa säädettyä oikeutta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon turvaava keskeinen rahaetus. Erityisen nopeasti tulee ratkaista myös esimerkiksi perhe-elämän suojaan, asianosaisen terveydentilaan, työsuhteeseen, ammatinharjoittamisoikeuteen, työ- ja virkasuhteeseen, eläkkeeseen tai vahingonkorvaukseen liittyvät asiat. Joutuisuuden toteutumisella on erityistä merkitystä myös silloin, kun asianosainen on henkilökohtaisten olosuhteidensa puolesta heikossa asemassa.

Oikeusasiamies on kiinnittänyt viranomaisen huomiota joutuisuusperiaatteeseen ohjausmielessä usein myös silloin, kun konkreettisessa asiassa kyse ei ole ollut varsinaisesta virkavelvollisuuden rikkomiseksi leimattavasta menettelystä. Viivästysten syyt on pyritty selvittämään ja monesti myös suosittamaan parannuskeinoja tai ainakin kiinnittämään ylemmän viranomaisen huomiota voimavarojen puutteeseen.

Usein käsittelyn viivästyminen johtuu käytettävissä olevien voimavarojen riittämättömyydestä. Pelkkä viittaus "yleiseen työtilanteeseen" ei kuitenkaan riitä selitykseksi kohtuullisten käsittelyaikojen ylittämiseksi. Toisaalta viivästyminen voi olla seurausta asian muuten puutteellisesta tai virheellisestä käsittelemisestä. Tällöin asiassa voi usein olla viivästyksen lisäksi myös muita ongelmia hyvän hallinnon näkökulmasta.

Esimerkeistä ei ole pulaa.

Tasa-arvovaltuutettu antoi lausunnon vasta kaksi vuotta ja kymmenen kuukautta lausuntopyynnön esittämisen jälkeen. Toisessa asiassa virantäyttöä ja virkaan esittämistä koskevassa asiassa pyydetyn lausunnon antamiseen kului toimistossa kolme vuotta ja yksi kuukausi. Vakuutusoiden tapaturmakorvausasiassa antaman palautuspäätöksen täytäntöönpano Valtiokonttorissa kesti kaksi ja puoli vuotta. Ulkomaalaisviraston todettiin viivytelleen aiheettomasti, kun se ei ollut kanteluajankohtana tehnyt kansalaisuuspäätöstä, vaikka korkeimman hallinto-oikeuden palautusratkaisusta oli kulunut jo lähes kahdeksan kuukautta. Verovalituksen käsittely verotoimistossa ja hallinto-oikeudessa oli kestänyt yhteensä lähes viisi vuotta. Valitus oli ollut verotoimistossa kirjaamatta yli kolmen ja puolen vuoden ajan. Esimerkit osoittavat mielestäni paitsi joutisuusperiaatteen, myös palveluperiaatteen laiminlyöntiä.

Haagin lapsikaappaus sopimuksen mukainen lapsen palauttamisvaatimusta koskeva asia oli ollut vireillä Helsingin hovioikeudessa noin kuusi kuukautta sopimuksen mukaisen ohjeellisen enimmäiskäsittelyajan ollessa kuusi viikkoa. Vaikka asia oli edennyt hovioikeudessa voimassa olleiden menettelytapojen mukaisesti, vaaransi käsittelyaika lapsen edun ensisijaisuutta ja perhe-elämän suojaa koskevien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Noin vuoden kestänyt kolmivuotiaan lapsen huostaanottoa ja siihen liittyvien alustus- ja valitusasioiden käsittely oli liian pitkä.

Myös esim. terveydenhuollon kanteluiden käsittelyajat ovat olleet useissa tapauksissa kohtuuttoman pitkiä. Länsi-Suomen lääninhallituksen menettelyä tutkiessa kiinnitin kuitenkin myönteisenä seikkana huomiota sisäasiainministeriön informaatio-ohjaustyöryhmän ja lääninhallituksen kantelutyöryhmän tekemään työhön, joka merkitsi myönteistä pyrkimystä perusoikeuksien edistämisen velvoitteen täyttämiseksi (perustuslain 22 §). Kun kantelujärjestelmän tehokkuuteen oli myös kiinnitetty huomiota Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen tehtävien laajentamista koskevassa uudessa lainsäädännössä, asia ei tuolloin antanutkaan aihetta toimenpiteisiin.

Pitkät käsittelyajat ovat monilla hallinnonaloilla ja lainkäytössä merkittävä oikeusturvaongelma. Näin on asianlaita erityisesti sosiaaliturvan toteutumisessa. Ensiasteen päätöksenteko ei näissä asioissa yleensä kestä kauan eivätkä käsittelyajat muutoksenhakulautakunnissakaan ole olleet pitkiä. Näin on kuitenkin nyt uudessa sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnassa ja vakuutus-oikeudessa. Edellisessä käsittelyajat ovat lähes 14–15 kuukautta ja vakuutus-oikeudessa lähes yhtä pitkät. On selvää, että oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei toteudu perustuslain edellyttämällä tavalla. Etuuden hakijan kannalta perustoimeentulon turvassa on sitä paitsi kysymys asian käsittelyn kokonaisuudesta, joka alkaa hakemuksen jättämisestä ja päättyy viimeisen muutoksenhakuasteen antamaan ratkaisuun. Valtion vastuuta perusoikeuksien toteuttami-

nessa tulee nimittäin arvioida asian käsittelyn kokonaiskestosta lähtien. Kokonaiskäsittelyaika saattaa näin ollen näissä asioissa kestää jopa useita vuosia. Lautakuntaa ja vakuutusosakeyhtiöitä hallinnoivien ministeriöiden vastuuta perusoikeuksien toteutumisessa tässä asiassa ei voi syrjäyttää.

Lainkäyttöasioissa nimenomaan oikeuslaitoksen tulee tarjota tehokkaat oikeussuojakeinot käsittelyajan viivästymisiä vastaan. Oikeusministeriön työryhmä esitti alkuvuodesta 2007 (OM:n työryhmämietintö 2006:21) ns. viivästyskantelua prosessin viivästymisiä ennaltaehkäiseväksi keinoksi sekä jälkikäteiksi viivästysten hyvittämiskeinoiksi tuomioistuinlaitoksesta erillisen riippumattoman hyvityslautakunnan perustamista samoin kuin mahdollisuutta hallinnollisten sanktioiden lieventämiseen aiheettoman viivästyksen perusteella. Mietintö oli lausuntokierroksella maaliskuuhun 2007. Lausuntotiivistelmä (2007:14) on valmistunut syyskuun lopussa ja sen pohjalta ministeriössä päätetään jatkovalmistelusta.

Oikeusministeriö on myös asettanut toimikunnan laatimaan ehdotukset hallintolainkäytön kehittämiseksi. Tavoitteena on, että oikeusongelmiin saadaan ratkaisu nykyistä joutuisammin, monipuolisemmin ja edullisemmin. Eräänä asiakokonaisuutena ovat oikeussuojakeinot viranomaisen passiivisuustilanteissa. Toimikunnan toimikausi alkoi lokakuun alussa ja päättyy vuoden 2010 lopussa. Toimikunnan tulee antaa välimietintönsä viranomaisen passiivisuustilanteista vuoden 2008 syyskuun mennessä ja hallintolainkäytön yleisten menettelysäännösten uudistamisesta vuoden 2009 loppuun mennessä.

Hyvät kuulijat,

Perusoikeuksien loukkausten hyvittäminen ja ennakollinen ehkäiseminen

Ihmisoikeuksien suojelemiseen katsotaan kuuluvan oleellisena osana julkisen vallan vastuu ihmisoikeusloukkausten hyvittämisestä. Loukkaukset tulee mahdollisuuksien mukaan estää, ne tulee selvittää, virheet tunnustaa ja niiden seuraamukset hyvittää kansallisella tasolla. Näkemys on korostunut viime vuosina Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännössä. Myös Euroopan yhteisöjen oikeuden kautta valtion vahingonkorvausvastuun merkitys on kasvanut.

Myös kansalliset perusoikeusloukkaukset tulee mielestäni hyvittää. Nähdäkseni suomalainen järjestelmä ei kuitenkaan tarjoa nykyisellään tehokasta ja kattavaa oikeussuojaa perusoikeusloukkauksen hyvityksen muodossa. On tärkeätä, että ihmisten ei tarvitse perätä oikeuksiaan kansainvälisillä foorumeilla. Se ei ole kenenkään etu. Ainoastaan riittävän tehokkaat oikeussuojakeinot perusoikeusloukkauksia vastaan voivat johtaa vaikuttaviin tuloksiin. Oikeusministeriön edellä

mainittujen työryhmien valmistelun pohjalta toteuttavat keinot voivat jatkossa ehkäistä ja hyvittää viivytystä lainkäytössä sekä turvata yksilöiden oikeussuojaa viranomaisen passiivisuustilanteissa. Ne ovat tervetulleita kansallisia pyrkimyksiä niin perusoikeusloukkauksien hyvittämisessä kuin niiden ennaltaehkäisemisessä.

(Oikeusasiamiehen käytettävissä olevat keinot ovat perusoikeusloukkauksen tilanteessa virkasyyte, huomautus, käsitys tai esitys. Virkasyytteessä on kyse virkamiehen virkarikosvastuun toteuttamisesta. Huomautus ja käsitys tähtäävät viranomaisen toiminnan kehittämiseen tavalla, jossa perusoikeudet tulevat otetuksi huomioon aikaisempaa paremmin. Esitys puolestaan pyrkii lainsäädännön aukkojen ja puutteiden korjaamiseen. Oikeusasiamiehellä on myös mahdollisuus tehdä esitys päätöksen tai tuomion purkamiseksi. Sen sijaan on katsottu, että mahdollisesta vahingonkorvausvastuusta hän ei voi lausua eikä määrätä vahingonkorvauksia maksettavaksi. Esityksiä korvausten maksamisesta on tosin vuosikymmenten saatossa tehty joitakin ja nämä ovat johtaneet oikeusasiamiehen puoleen kääntyneiden kantelijoiden kannalta hyvinkin hyvään lopputulokseen.

Kun perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvonta on oikeusasiamiehen tehtävässä saanut korostuneen sijan perusoikeusuudistuksen jälkeen, pidän perusteltuna sitä, että oikeusasiamies voisi tämän tehtävän puitteissa tehdä suosituksia tai esityksiä perusoikeusloukkauksien hyvittämisestä. Hyvityksenä oikeusasiamiehen huomautus tai muu moite tai toisaalta viranomaisen anteeksipyyntö eivät aina riitä.) Viranomaisten on syytä varautua perusoikeusloukkausten rahalliseen hyvittämiseen myös hallinnossa.

Olen peräänkuuluttanut eräissä yhteyksissä sitä, että perus- ja ihmisoikeuksien aktiivinen toteuttaminen edellyttäisi valtiovallalta sellaista kaikki hallinnonalat kattavaa strategiaa, joka lähtisi liikkeelle nimenomaan perusoikeuksien turvaamisesta ja niistä käytännön toimista, joilla tämä toteutetaan. Tällaista strategiaa Suomessa ei ole. Ruotsissa on havaintojeni mukaan käynnistetty tämänlaatuinen työ. Meidän maassamme esimerkiksi oikeusministeriön oikeuspolitiikkastrategia on hallinnonalansa mukaisesti ensisijaisesti lainkäytön, oikeudenhoidon ja rangaistuksen täytäntöönpanon politiikkaa.

Ihmisoikeusloukkausten jälkikäteisen seurannan, valvonnan ja hyvittämisen sijaan painopiste tulisi olla niiden estämisessä. Kansallisen strategian ihmisoikeuksien turvaamiseksi tulee lähteä siitä, että perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien loukkaukset estetään ennalta. Tämä koskee myös hyvää hallintoa perusoikeutena.

Olemme sitoutuneet oikeusvaltioperiaatteeeseen ja olemme ylpeitä siitä, että laillisuusperiaatetta kunnioitetaan maassamme. Oikeus hyvään hallintoon on perustuslaissa turvattu jokaisen oikeus, joka velvoittaa julkisyhteisöä toteuttamaan nämä oikeudet sillä tavalla kuin laissa säädetään. Mm. asioiden joutuisa käsittely ja maksuton neuvonta ovat tällaisia velvoitteita. Myös hallinnon tuottavuus- ja kehittämisohjelmia toteutettaessa tämä tulee ottaa huomioon, jos haluamme kunnioittaa oikeusvaltioperiaatetta ja edistää julkisen vallan legitimitettä ja lain kunnioitusta yleisemmin yhteiskunnassa. Oikeusturva ja hyvä hallinto eivät ole ilmaisia.